

Miehen kunnia – romaani Iivari Leiviskästä

MARKKU LÖYTÖNEN

Maantieteen laitos, Helsingin yliopisto

Löytönen, Markku (1986). Miehen kunnia – romaani Iivari Leiviskästä (Miehen kunnia – a novel about Iivari Leiviskä). *Terra* 98: 3, pp. 225–239. English summary.

Between the Finnish- and Swedish-speaking communities in Finland there was in the 1920's and 1930's a language controversy, which was quite fierce at times and spread to the University of Helsinki. Especially the students were actively involved, demanding that they should be instructed in Finnish. The majority of the teachers, on the other hand, were Swedish-speaking at the time. In 1932 Arvi Järventaus, the Lutheran minister and staunch supporter of the Finnish-language movement, published a book, which differed sharply from his other works in being a pamphlet-like novel on the language controversy.

The book has a rather interesting bearing on the history of Finnish geography. The protagonist is, though under a fictitious name, a research professor of geography at the University of Helsinki, the well-known scientist and colourful public figure, Iivari Leiviskä. The plot of the novel is based on two real-life episodes in the language controversy, which Leiviskä got involved in because he, too, was an active supporter of the Finnish-language movement. In one, the so-called libel case of the professors, two Swedish-speaking professors sued Leiviskä for libel in 1926. The other entanglement was that Leiviskä was declared incompetent to hold the chair of a professor of geography at the University of Helsinki in 1929. Besides Iivari Leiviskä, a number of other members of the scientific community figure in the book under fictitious names. The only exceptions are certain foreign scientists like Gerhard de Geer and A.G. Högbom, whose names the author has not thought it necessary to change.

In this study, an effort is made to ascertain the background and the reasons leading to the choice of subject and the writing of the book. A further goal was to find out the real-life person each of the fictitious characters refers to. The third goal was to find out how Arvi Järventaus acquired the precise and detailed information about language disputes at the university, the geographical and geological controversies of the time, which he treats with expertise, and about the people involved in them.

Markku Löytönen, Department of Geography, University of Helsinki, Hallituskatu 11, SF-00100 Helsinki, Finland.

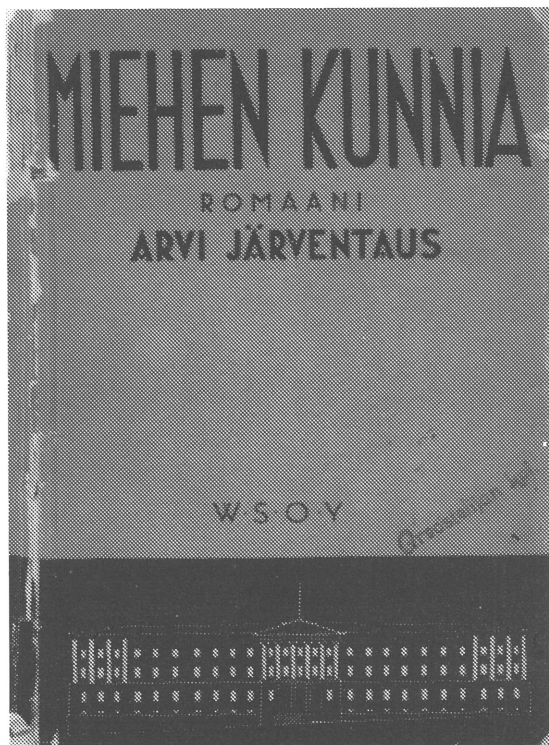
Ensimmäisen kerran kuulin »Miehen kunnia»-nimisestä teoksesta, kun joskus 1970-luvun lopulla kuuntelin professori Kalevi Rikkinen luentoja Suomen maantieteen historiasta. Tarkkaan ottaen en muista, mitä kirjasta luennolla puhuttiin ja juuri nämäluentomuistiinpanot ovat vuosien kuluessa kadonneet. Kirja liitettiin luennolla johonkin yliopiston opettajia koskeneeseen riitajuttuun itsenäisyytemme ajan alussa. Maininta teoksesta jäi jonnekin ajatuksieni sopukkaan vaivaten minua ajoittain. Mietiskelin, mikä kirja oikein oli, kuka sen oli kirjoittanut ja mistä se kertoi. Lopulta, sopivan tilaisuuden tullen, päätin tyydyttää uteliaisuuteni ja etsin kirjan käsiini.

Sain luettavakseni antikvariaatista löytyneen, vuonna 1932 julkaistun, nuhriseksi kulluneen pehmeäkantisen niteen, jonka kanteen oli lyöty leima »Arvostelijan kpl» (kuva 1). Romaanin kirjoittaja oli Arvi Järventaus, vuosisadan alun tunnettu kirjailija, joka oli luonut kirjallisen maineensa eksoottisilla Lapin kuvauksilla, historiallisilla romaaneilla ja Unkari-aiheisilla teoksilla.

»Miehen kunnia»-teos ajoittuu vuosisatamme alun monin tavoin kuohuviin aikoihin. Suomi oli aloittanut taipaleensa itsenäisenä valtiona samalla, kun Euroopassa riehui maailmansota. Maamme oli käynyt läpi verisen kansalaissodan, joka jakoi kansakunnan kahtia vuosikymmeniksi. Yhteiskunnallinen ja poliittinen järjestelmä oli rakennettava rikkinäisille raunioille, talouselämä oli saatava käyntiin monien vaikeuksien keskellä ja samalla oli vakiinnutettava maamme asema suvereenina valtiona ulkovaltojen silmissä. Valtiollisista asioista kysymykset valtiomuodosta ja ulkopolitiikan suuntauksesta olivat tärkeimpiä 1920- ja 1930-luvuilla (Jutikkala 1976; Rasila 1976). Järventausen »Miehen kunnia»-kirjan kertomus rakentuu tätä taustaa vasten aitosuomalaisuuden, yliopiston kielitaistelun ja tuon ajan tiedeyhteisön kiistojen sekä nämä kaikki yhteenkietovan fiktiivisen kertomuksen varaan. Teoksen päähenkilöksi paljastui tri Sakari Veikanmaa, alias Iivari Leiviskä.

Iivari Leiviskä – värikäs tiedemies

Iivari Gabriel Leiviskä syntyi sepän poikana Oulussa 22. 8. 1876. Kastekirjassa syntymäajaksi on merkitty 28. 8. 1876, mutta se on korjattu vuosien 1891–1900 kirkonkirjoissa. Kirkonkirjoissa Leiviskän ensimmäiseksi etu-

Kuva 1. »Miehen kunnia»-romaanin kansi.

Fig. 1. The front cover of the novel »Miehen kunnia».

nimeksi on merkitty Ivar, mutta kirjallisissa töissään Leiviskä itse merkitsi etunimensä säännöllisesti muodossa Iivari (esim. Leiviskä 1951). Leiviskä aloitti koulunkäyntinsä Oulun kaupungin kansakoulussa ja lahjakkaana oppilaana työläistaustastaan huolimatta sai tilaisuuden jatkaa koulua kaupungin maineikkaassa lyseossa, josta valmistui ylioppilaaksi vuonna 1896 (Oulun lyseo 1933: 352–353).

Asevelvollisuuden suorittuaan Leiviskä aloitti opiskelun Keisarillisessa Aleksanterin Yliopistossa, sen fyysis-matemaattisessa osastossa, pääaineina kasvitiede, maantiede ja geologia (Tammekann 1953: 73). Leiviskä ehti siten aloittaa maantieteen opintonsa vielä Ragnar Hultin aikana (Rikkinen 1985a: 61–69). Hultin äkillisen kuoleman johdosta vuonna 1899 Leiviskä on kuitenkin katsottava Suomen ensimmäisen maantieteen professorin J.E. Rosbergin oppilaaksi (Jaatinen 1985: 103). Leiviskä valmistui filosofian kandidaatiksi vuonna 1901. Tätä seurasi jakso Keski-Pohjanmaan kansanopiston johtajana (1902–

Kuva 2. A.F. Ripatin maalaama muotokuva Iivari Gabriel Leiviskästä vuodelta 1936. Galleria Academica, Helsingin yliopiston kokoelmat.

Fig. 2. Iivari Gabriel Leiviskä in 1936, painting by A.F. Ripatti. Galleria Academica, collections of the Helsinki University.

1905), kunnes Leiviskä palasi takaisin Helsinkiin, nyt Liikemiesten kauppaopiston talousmaantiedon opettajaksi (Aario 1956: 53).

Vuonna 1905 Leiviskä julkaisi ensimmäisen väitöskirjansa, joka käsitteli Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan rannikkomuotoja (Leiviskä 1905). Työ, jonka vastaväittäjänä oli J.E. Rosberg, kuitenkin hylättiin (Fyysis-matemaattisen osaston pöytäkirjat 16. 12. 1905 ja 22. 1. 1906). Aarion (1976: 2) mukaan väitöskirja oli valmistumisajankohdan tietämyksen perusteella arvioituna varsin vaatimaton tutkimus, mutta tästä huolimatta Leiviskä tulkitsi hylkäämisen johtuneen vain kielipolitiikasta (vrt. Granö 1952).

Toisen väitöskirjansa Leiviskä julkaisi jo vuonna 1907 käsitellen tällä kerralla Keski-Pohjanmaan pinnanmuotoja (Leiviskä 1907). Työ oli ensimmäistä huolellisemmin laadittu saaden suopeamman vastaanoton ja työ hyväksyttiin (Fyysis-matemaattisen osaston pöytäkirja 15. 5. 1907). Seuraavana vuonna Leiviskä nimitettiin maantieteen dosentik-

si. Vuonna 1921 hän sai nimityksen maantieteen henkilökohtaiseksi ylimääräiseksi professoriksi (kuva 2), mistä virasta hän täysinpalvelleena sai eron vuonna 1945. Iivari Leiviskä kuoli 2. 9. 1953 saatuaan juuri valmiiksi, joskaan ei painoon, laajan tutkimuksen maamme teollisuudesta.

Kaikille maantieteilijöille tuttu Leiviskä oli aikanaan kulttuurielämämme värikkäimpiä hahmoja. Tutkijana, yleistajuisten teosten ja oppikirjojen kirjoittajana ja ahkerana esitelmöitsijänä hän on ulottanut vaikutuksensa kaikkiin kansankerrokseen (Aario 1956: 53). Poikkeuksellisen laajan kansantajuksen tuotantonsa ohella Leiviskä paneutui lähinnä luonnonmaantieteen alaa koskeviin kysymyksiin julkaisten huomattavan määrän tutkimuksia. Tutkijana Leiviskä oli hyvin kriittinen eikä hän herkästi hyväksynyt vallitsevia käsityksiä. Tämä johti hänet osalliseksi moniin tieteellisiin kiistoihin ja julkisiin väittelyihin. Kahdesta tärkeimmästä tieteellisestä taistelurintamasta toinen koski harjujen syntyteoriaa, jossa Leiviskä asettui jyrkästi vastustamaan vallitsevaa de Geerin oppia, ja toinen J.G. Granön kehittämää »puhdasta maantiedettä», jota Leiviskä monin tavoin arvosteli (Tammekann 1953: 74–79; Aario 1956: 54–57, 1976: 2–5).

Tieteellinen työnsä ei yksin riittänyt Leiviskälle, vaan hän osallistui aktiivisesti moniin yhteiskunnallisiin toimiin ja ylioppilaskunnan toimintaan. Hän oli muuan muassa ylioppilaskunnan varapuheenjohtajana vuosina 1909–1910 (Klinge 1978a: 317–318) ja Pohjois-Pohjalaisen osakunnan inspektorina vuosina 1921–1931 (Vuurjoki 1932: 65). Päällimmäisenä Leiviskän yhteiskunnallisissa toimituksissa olivat suomalaisuustaistelu, yliopiston kielikysymys ja toiminta Akateemisessa Karjala-Seurassa, jonka kunniajäseneksi hänet kutsuttiin jo seuran perustamisvaiheessa vuonna 1922 (Hyvämäki 1937: 15–16). Leiviskä kuului AKS:n innokkaimpiin kannattajiin ja oli Suur-Suomi Rahaston perustajajäsen. Yliopistossa Leiviskä edusti AKS:n voimakkaasti kansallisia näkemyksiä. Leiviskä myös julkaisi näihin liittyviä mielipidekirjoituksia, kuten »Ruotsalaisuuden taakka ja sen aiheuttamat kustannukset» (Leiviskä 1933) ja »Suomi, Ruotsi ja Ahvenanmaa» (Leiviskä 1938).

Vaikka Leiviskä – hänet aikanaan tunteneiden ihmisten kuvaamana – oli ihmisenä ystävällinen ja sydämellinen jopa kiistakumppaneilleen (Luther 1951; Häyrén 1952; Aario 1956: 52, 1983) oli hän julkisissa väittelyissä kova ja peräänantamaton. Ilmeisesti luonteen-

piirteittensä vuoksi hän joutui helposti kiistoihin siellä, missä toimi. Niinpä esimerkiksi eroaminen osakunnan inspektorin toimesta vuonna 1931 liittyi kommunistiopiskelijoiden erottamiskysymykseen, jossa Leiviskä ja jyrkän linjan osakuntalaiset joutuivat kiistaan keskenään (Vuorjoki 1932: 65–69; Klinge 1978b: 147).

Osallisuus lukuisiin kiistoihin johti lopulta vuonna 1929 riitaan maantieteen vaihtuvan professorin viran täytöstä. Äänestyksen jälkeen osasto totesi Leiviskän epäpäteväksi virkaan, mitä myöhemmin on pidetty epäoikeudenmukaisena päätöksenä (Aario 1956: 56). Tapahtuma muodosti tärkeän käännekohdan Leiviskän tieteellisessä työskentelyssä, sillä tämän jälkeen hän suuntasi päähuomiionsa tieteen popularisointiin jättäen varsinaisen tutkimustyön vähäisemmälle huomiolle (Aario 1976: 5–6). Tyyllilleen uskollisena Leiviskä jatkoi jutun vatvomista erilaisin kirjelmin. Hän muun muassa julkaisi asiaan liittyvää asiakirja-ainesta lisäten väliin omia kommenttejaan (Leiviskä 1929, 1935). Erityisesti hänen ensimmäisen väitöskirjansa hylkääminen ja epäpäteväksi julistaminen näyttävät vaivanneen Leiviskää läpi koko elämän, sillä ystäviensä kanssa keskustellessaan hän aina palasi näihin kahteen tapahtumaan (Aarnio 1950). Eräänlaisena osoituksena Leiviskän osakseen saamasta julkisesta huomiosta on muun muassa se, että hänet mainitaan 1930-luvun tunnetussa kohukirjassa »Pidot tornissa» yhdessä J.G. Granön ja Väinö Auerin kanssa (Kivimies 1937: 149–150).

Kielitaistelun ja yliopiston suomalaistamisen yhtenä vaiheena Leiviskä joutui oikeuteen vastaamaan kunnianloukkaussyytteeseen. Koko jupakka sai alkunsa Leiviskän laatimasta lehtikirjoituksesta, jossa hän arvosteli voimakkaasti fyysis-matemaattisen osaston toimintaa väittäen osaston suorastaan ehkäisevän suomenkielisten opiskelijoiden etenemistä tutkijanuralla (Helsingin Sanomat 23. 11. 1925). Tuohon aikaan suomenkielen asema julkisessa ja kulttuurielämässä oli varsin vaatimaton. Maamme asukkaiden valtaosan kotikieli oli huonosti edustettuna myös Helsingin yliopistossa. Esimerkiksi fyysis-matemaattisen osaston professoreista suurin osa oli ruotsinkielisiä (Carpelan & Tudeer 1925; Sola & Tudeer 1940) ja osastossa pidetyistä luennoista, harjoituksista ja kuulusteluista vain pieni osa tapahtui suomen kielellä (Tammekann 1953: 73). Aarion (1976: 8) mukaan tuolloin yleisesti ajateltiin, että väärinkäytöksiä kieli-

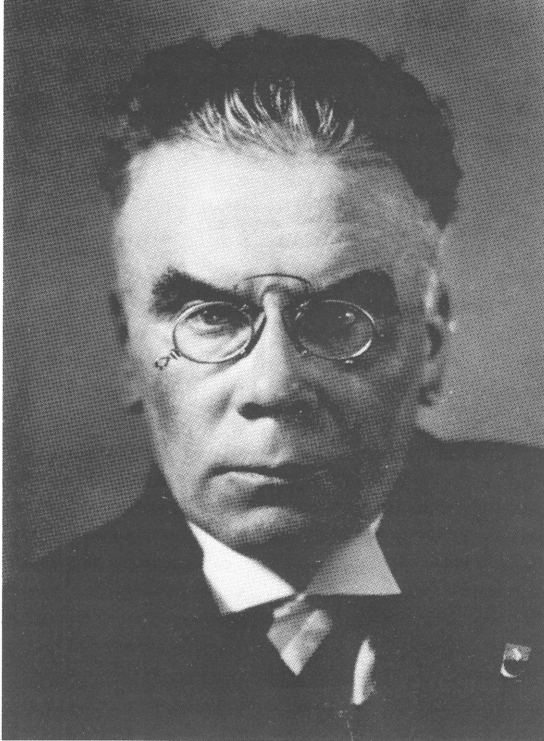
poliittisella linjalla oli yliopistossa tapahtunut, mutta asian todistaminen oikeudellisesti sitovan näytön avulla oli hyvin vaikeaa.

Vaikka Leiviskän julkaiseman lehtikirjoituksen syytökset kohdistuivat koko osastoon ketään henkilöä syylliseksi erikseen mainitsematta, jätti kaksi fyysis-matemaattisen osaston professoria, nimittäin kasvitieteen professori Fredrik Emil Wolmar Elfving ja kemian professori Adolf Ossian Aschan, kesäkuussa 1926 Helsingin kaupungin raastuvanoikeudelle anomuksen Leiviskän haastamiseksi oikeuteen. Puuttumatta itse oikeudenkäyntiin, jossa kuultiin todistajina lukuisia yliopiston opettajia ja muita henkilöitä, voidaan todeta, että Leiviskä hävisi jutun raastuvanoikeudessa. Hovioikeus sitävastoin katsoi Leiviskän esittäneen »todennäköisiä syitä» väitteidensä tueksi, ja juttu raukesi. Professorien kunnianloukkausjutun asiakirjat on koottu yhteen samannimiseksi kirjaksi, jonka julkaisi Oy Aitosuomalainen. Painovuotta teokseen ei ole merkitty, mutta esipuheessa mainittujen seikkojen perusteella asiakirjakokoelma on todennäköisesti julkaistu vuonna 1931.

Arvi Järventaus – pappi ja kirjailija

Heikki Arvi Järventaus (vuoteen 1904 Occkenström) syntyi Oulussa perheen esikoisena 5. 6. 1883. Hänen isänsä oli seppänä rautateillä ja koti sijaitsi Oulun köyhän väen kaupunginosassa Kakaravaaralla. Järventaus aloitti koulunkäynnin kaupungin kansakoulussa, mutta lahjakkaana oppilaana sai tilaisuuden jatkaa koulunkäyntiään Oulun lyseossa vuonna 1896 – samana vuonna, jolloin Iivari Leiviskä oli valmistunut lyseosta ylioppilaaksi. Järventaus valmistui ylioppilaaksi vuonna 1904 ja kirjoitautui saman tien Keisarilliseen Aleksanterin Yliopistoon, sen jumaluusopilliseen tiedekuntaan. Teologian kandidaatiksi Järventaus valmistui vuonna 1907. Tässä esitetyt Järventaus-ta koskevat biografiset tiedot perustuvat suurimmaksi osaksi Nuortevan (1981) kirkkohistorian pro gradu-työhön.

Valmistuttuaan yliopistosta Arvi Järventaus palasi pohjoiseen työskennellen heittopappina Oulun hiippakunnan seurakunnissa (kuva 3). Vuonna 1910 hän suoritti pastoraalitutkinnon ja sai pian sen jälkeen ensimmäisen viran Enontekiön seurakunnan kappalaisena. Järventaus oli osoittanut kirjallisia lahjoja jo kouluaikana kirjoittaen nimimerkillä »Heikki» ly-

Kuva 3. Heikki Arvi Järventaus n. v. 1930. Valokuvaaja tuntematon. Arvi Järventauksen perikunnan kokoelmat.

Fig. 3. Heikki Arvi Järventaus circa 1930. Photographer unknown. Collections of the heirs of Arvi Järventaus.

seon toverikunnan lehteen. Varsinainen kirjallinen toiminta alkoi kuitenkin vasta Enontekiön kaudella, jolloin hän julkaisi ensimmäisen romaaninsa »Risti ja noitarumpu». Se on eksoottinen kuvaus Olaus Sirman (1675–1719) elämästä (Järventaus 1916). Teos sai hyvän vastaanoton yleisöltä ja pian seurasi jatkoa. Jo seuraavana vuonna Järventaus julkaisi teoksen »Synnin mitta», joka kertoo porolappalaisen Aslak Roston elämästä (Järventaus 1917).

Vuonna 1916 tapahtunut siirto Ouluun kirkkoherran apulaiseksi johti Järventauksen seuraamaan läheltä kansalaissodan kiihkeitä esivaiheita. Työläiskodin lapsena Järventaus ymmärsi työväestön vaatimuksia, mutta asettui selvästi vastustamaan kaikenlaista jyrkkää toimintaa. Sota-aikana Järventaus toimi sotilaspappina valkoisten puolella osallistuen myös taisteluihin. Tästä ajasta kertoo Järventauksen omaan sotapäiväkirjaan perustuva kir-

ja »Tykkien virsi», joka ilmestyi heti sodan jälkeen (Järventaus 1918). Sodan jälkeen Järventaus siirtyi kirkkoherraksi Sodankylään, jossa hän jatkoi kirjailijan työtä. Tämä keskeytyi vähäksi aikaa Järventauksen osallistuessa vuonna 1920 Petsamon retkeen retkikunnan pappina. Järventauksen viimeisiä Lapin vuosia leimaa ahkera kirjallinen työskentely, sillä hän julkaisi tasaisesti kirjan vuodessa. Tämän kauden teoksia leimaa voimakas Lapin eksootikka, joka on ehkä parhaimmillaan Järventauksen tunnetuimmassa kirjassa »Satu-Ruijan maa» (Järventaus 1920).

Järventaus oli pitkään halunnut päästä etelään, sillä kaukana pohjoisessa työskentelevä kirjailija kaipasi kosketusta kirjallisiin piireihin. Kirjeessään Kyösti Vilkunalle Järventaus ilmaisi asian suoraan: » . . . täällä ei ole yhtään sielua, joka ymmärtäisi kirjallisia kysymyksiä» (Nuorteva 1981: 84). Lopulta vuonna 1923 Järventaus sai siirron Tuusulan seurakunnan kappalaisen virkaan. Siirtyminen etelään ei merkinnyt ainoastaan muutosta pappisvirassa. Se merkitsi myös astumista julkisuuteen, ei vain kaukaisen Lapin kirjailevana pappina, vaan julkisuudessa vaikuttavana henkilönä ja järjestömiehenä.

Tuusulan seurakunta tarjosi kirjailijalle oivan työskentely-ympäristön, sillä Tuusulanjärven rannalle oli tuolloin kasvanut yhdyskunta, johon kuului lukuisa joukko maamme huomattavimpia kuva- ja säveltaiteilijoita sekä kirjailijoita (Meri 1981). Järventauksen ystäväpiiri laajeni nopeasti ja kirjailijan Tuusulan kodista tuli monien värikkäiden tapaamisten paikka (Järventaus 1985). Erityisen lämmin ystävyys kehittyi Järventauksen ja Leinon välille (Onerva 1932: 314–349), jonka johdosta Järventaus toimitti siunauksen Leinon hautajaisissa.

Kirjoittaminen sujui Järventaukselta Tuusulassa samaan tahtiin kuin aikaisemminkin ja kirjoja ilmestyi tasaisesti joka vuosi. Aihepiirit teoksiinsa Järventaus sai edelleen Lapista ja omasta lapsuudestaan. Siirtyminen Tuusulaan antoi kuitenkin pontta kirjailijan henkiselle murrokselle 1920- ja 1930-lukujen taitteessa, joka myös heijastui Järventauksen kirjalliseen tuotantoon. Uutta olivat Suomeen ja Unkariin sijoittuvat historialliset romaanit ja muut Unkari-aiheiset teokset, joiden pariin Järventaus joutui heimoaatteen innoittamana. Järventauksen viimeisiä työvuosia leimaa toisaalta vetäytyminen lähes erakkomaiseen yksinäisyyteen ja toisaalta innokas ja lämmin kiinnostus Unkariin, jonne hän teki pitkiä matkoja.

Järventaus kuoli 5. 6. 1939 kesämökkillään Alkulassa saatuaan juuri valmiiksi viimeisen teoksensa »Itkevien pajujen maa» (Järventaus 1939).

Henkilönä Arvi Järventaus oli jyrkkä ja ehdoton. Tämä johti hänet julkisuudessa ja yksityiselämässä riidasta toiseen. Esimerkiksi Järventauksen Leinon hautajaisissa pitämä puhe johti julkiseen kiistaan »kirkon rigoristisen paimenen, ahdasmielisestä ja tuomitsevista asenteestaan tunnetun» (Jalkanen 1956: 234) teologian professori Antti J. Pietilän kanssa, joka hyökkäsi voimakkaasti Järventausta vastaan. Samoin kiista Suomen merimieslähetyseuran sihteerin Toivo Waltarin toiminnasta seuran johdossa saattoi Järventauksen ja Pietilän vastakkain. Kiistat Pietilän kanssa heijastavat myös Järventauksen jatkuvaa sisäistä kamppailua kahdessa erilaisessa roolissa – kirjailijan työ oli hänelle rakasta, mutta toimeentulon turvaamiseksi papinvirka oli hoidettava. Näiden jännitteiden kanssa kamppaillessaan Järventaus ailahteli helposti moraalisisista itsesyytöksistä huolettomaan taiteilijanelämään, pursuavasta toimintatarmosta lähes erakkomaiseen syrjäänvetäytymiseen (Nuorteva 1983: 2).

Kirjallisen työskentelyn ohella Järventauksella riitti aikaa moniin yhteiskunnallisiin harastuksiin. Poliittisessa katsannossaan Järventaus oli kansalaissodasta lähtien jatkuvasti siirtynyt yhä enemmän oikealle. Järventaus oli mukana suojeluskunnassa ja toimi suojeluskuntalehti Sarkatakin toimittajana saaden muun muassa Leinon avustamaan lehteä kirjoituksillaan. Lapuanliikkeeseen Järventaus suhtautui myönteisesti lähettään Mäntsälään kokoontuneille kapinallisille kannustavan säkeen. Siirtyminen poliittiseen oikeistoon korostui edelleen 1930-luvulla, mitä heijastaa muun muassa liittyminen AKS:aan juuri, kun eroaminen seurasta linjariitojen vuoksi oli kiivaimmillaan (Alapuro 1973: 125–158). Arvi Järventaus vannoi AKS:n lippuvalan 6. 12. 1932 (AKS:n valakirja) pitäen valapäivänä Vanhalla Ylioppilastalolla järjestetyssä juhlassa puheen aiheenaan »Lännen vastustaja ja idän vihollinen» (Nuorteva 1981: 127). Tätä seurasi liittyminen mukaan IKL:n toimintaan vuonna 1933.

Järventaus osallistui innolla myös kielitaiteluun, joka oli käynnistynyt yliopistolla jo 1920-luvun alkupuolella (Juva & Juva 1967: 291–295; Huttunen 1968: 518–519, 521–523; Klinge 1978b: 90–96, 123–136). Vuonna 1931

oli mieliä yliopistolla kuohuttanut ruotsinkielisen professori Rolf Lagerborgin Suomea vähättelevä lausunto, joka julkaistiin ruotsalaisessa lehdessä. Tämän johdosta kieliriita leimahti jälleen voimakkaaseen liekkiin ja suomalaiset opiskelijat vaativat Lagerborgin poistamista yliopistosta estäen hänen luentojensa pidon (Hämäläinen 1968: 194–196; Klinge 1978b: 143–150). Järventaus oli jo aikaisemmin osoittanut kuuluvansa aitosuomalaisiin, mutta liittyminen AKS:aan ilmeisesti korosti näitä piirteitä hänessä (Nuorteva 1981: 128–129). Yliopiston kielitaistelun riehussa kuumimmillaan Järventaus halusi osallistua toimintaan ja kirjoitti muusta kirjallisesta tuotannostaan selvästi poikkeavan, ajan-kohtaisiin kysymyksiin kantaa ottavan teoksen »Miehen kunnia».

Miehen kunnia

Kirjan keskeinen juoni on rakennettu kahdesta edellä mainitusta, aikanaan suurta julkista huomiota osakseen saaneesta tapahtumasta, joihin Leiviskä osallistui, nimittäin nk. professorien kunnianloukkausjutusta (v. 1925–1926) ja Leiviskän julistamisesta epäpäteväksi maantieteen professorin virkaan (v. 1929). Kirjassa nämä kaksi tapausta on muokattu siten, että tapahtumain kuvaus aloitetaan tilanteesta, jolloin Veikanmaa on juuri julistettu epäpäteväksi. Juonenkehittelyssä tätä seuraa Veikanmaan kirjoittama, osaston ruotsinkielisiä jäseniä arvosteleva lehtikirjoitus, joka sitten johtaa kunnianloukkaukseen. Järventaus on siis kirjassaan muuttanut näiden kahden tapahtuman tosiasiallisen aikajärjestyksen päinvastaiseksi.

Kirjailijan tavoitteena on ilmeisesti ollut saada juonen tueksi laajempi todellisuusperustainen aineisto, jonka varaan kertomuksen voisi rakentaa. Tähän hän on päässyt yhdistämällä kaksi erillistä tapausta. Koska Järventauksen pääasiallinen tavoite oli osallistua käynnissä olleeseen kiivaaseen kielitaisteluun ja yliopiston suomalaistamiskysymykseen, ei aikajärjestyksen muuttaminen häntä ilmeisesti huolettanut – ja olivathan tapaukset todellisuudessaakin kytkeytyneet toisiinsa monin tavoin. Järventauksen näkökulma kirjassa kuvattuihin tapahtumiin on luonnollisesti Leiviskää varauksemattomasti puolustava.

Juoneen on kirjailijan vapaudella myös lisätty irrallisia teemoja sekä Leiviskän perhepiiriin

ja -elämän kuvausta, joilla ei ole ollut vastinetta todellisuudessa. Leiviskän luonne on Aarion (1983) mukaan kuvattu liian herkästi haavoittuvaksi. Samoin Leiviskän perhepiiri on kirjassa jossain määrin erilainen kuin todellisuudessa: perheeseen kuuluu kirjassa kaksi nuorta poikaa, kun siihen todellisuudessa oikeusjutun ja epäpäteväksi julistamisen aikaan kuului kaksi aikamiespoikaa (s. 1903 ja 1908) ja tyttäri (s. 1912).

Kirjan lopussa Veikanmaan poika Kalevi ampuu ruotsinkielisen koulutoverinsa, naapurin pojan, joka on ilkkunut hänen isäänsä, ja tekee sen jälkeen itsemurhan. Millekään näistä vaiheista ei löydy ajankohtaista esikuvaa todellisista henkilöistä tai tapahtumista. Niinkään kirjassa esiintyvät fiktiivinen liitännäinen on Veikanmaan konekirjoittajattaren Nti Airanteen onneton rakastuminen Veikanmaahan. Epätoivoon vaipunut Airanne tekee lopulta itsemurhan, joka johtaa ilkkuriseen kirjoitteluun Veikanmaata vastaan ruotsinkielisissä lehdissä.

Fiktiivisten liitännäisten lisääminen kirjaan on ehkä parantanut teoksen luettavuutta ja antanut tapahtumille dramaattista, jopa traagistakin lisäväriä, mutta samalla Järventaus on joutunut etääntymään itse pääasian kuvauksesta. Kirja onkin melko hajanainen ja poukkoileva, eikä yllä kovin korkeaan arvosanaan. »Miehen kunnia» ei ollut onnistunut teos ja sen saavuttama suosio oli vähäinen. Kriitikot kirjoittivat kirjasta varsin niukasti suhtautuen hyvin pidettyvästi koko teokseen. Helsingin Sanomien kirjallisuusarvostelijan Lauri Viljansen (25. 11. 1932) mukaan tämänkaltainen aatteellinen tendenssiromaani oli taitamattomasti laadittu. Viljansen arvosteli myös niitä aatteellisia piirteitä, jotka Järventaus oli Veikanmaalle istuttanut pitäen erityisesti antisemitismia sopimattomana. Myös Kansanvalitus ja Kirjastolehti (1932, no. 6) arvioi kirjan heikoksi. Myönteisemmin suhtautuivat Turun Sanomat (28. 8. 1932), Hämeenkyrön Sanomat (9. 9. 1932) ja Aamulehti (9. 6. 1932).

Vaikka »Miehen kunnia» on kirjallisena koekieluna varsin vaatimaton teos ja edustamansa aatemaailman osalta ajan hengessä kirjoitettu kiihkeä aitosuomalainen kannanotto, kirjalla on tietty kulttuuri- ja oppihistoriallinen arvo. Keksityllä nimellä kirjassa esiintyvät todelliset henkilöt ovat nimittäin tunnistettavissa ja asioiden perehtyneet aikalaiset ilmeisesti lukivat teosta pystyen vaivatta tunnistamaan kuka kukin on (Aario 1983). Ulkomaisten tutkijoiden kohdalla Järventaus ei ole edes vaivautu-

nut muuttamaan henkilöiden nimiä toiseksi. Niinpä kirjan sivuilla esiintyvät muun muassa sellaiset tunnetut ruotsalaiset tutkijat, kuten de Geer ja Högbom.

Olen laatinut kaksi luetteloa, joista ensimmäiseen on merkitty kaikki teoksessa esiintyvät tärkeät kirjalliset dokumentit, luennot ja esitelmät tai viittaukset sellaisiin sekä maininnat paikoista, joilla saattaa olla dokumentaariarvo kirjan kuvaamien tapahtumien kannalta (taulukko 1). Luettelo osoittaa, kuinka Järventaus on kirjaa kirjoittaessaan käyttänyt hyväkseen erilaisia asiakirja- ja tutkimuslähteitä. Esimerkiksi Leiviskän pääteos *Der Salpausselkä* on muutettu kirjassa *Der Saunaselkä*-nimiseksi tutkimukseksi.

Toinen luettelo käsittää kirjassa esiintyvät, todennäköisesti ei-fiktiiviset henkilöt aakkosjärjestyksessä sekä lyhyen kuvauksen heistä kirjassa esitetyistä tiedoista ja sivuviittaukset »Miehen kunniaan» (taulukko 2). Vaikka eräiden henkilöiden kohdalla tulkinta on jonkin verran epävarma – lähinnä kirjassa esiintyvien tietojen niukkuuden johdosta – voidaan todeta, että teoksessa esiintyvät lähes kaikki edellä mainittuihin kiistoihin 1920-luvulla osallistuneet fyysis-matemaattisen osaston jäsenet sekä joukko muita luonnontieteellisen yhteisön jäseniä ja ulkomaisia tutkijoita tuolta aikakaudelta.

Erikseen tarkasteltuna sekä kunnianloukkausjuttu että epäpäteväksi julistaminen ja niihin liittyvät tieteelliset kiistat on kuvattu asiantuntevasti ja tapahtumien kulkua noudattaen. Itse asiassa Järventaus on kirjaa kirjoittaessaan osoittanut huomattavaa sekä terminologista että asiallista perehtyneisyyttä aikakauden geomorfologisiin kiistoihin, joissa Leiviskä oli mukana.

Viimeinen kysymys, johon etsin vastausta on, mistä Järventaus sai kaikki kirjassa esiintyvät yksityiskohtaiset tietonsa eri henkilöistä, heidän taustoistaan, tavoistaan, kutsumanimistään ja itse tapahtumista.

Heti alkuun on toki todettava, että luonnontieteitä harrastavien tutkijoiden joukko Suomessa oli itsenäisyyden ajan alussa ja vielä pitkään sen jälkeen hyvin pieni verrattuna nykypäivään (maantieteellisen tutkimuksen kehityksestä ks. Rikkinen 1977: 1640–1649, 1985b: 201–208; Tiitta 1979; Tuominen 1982: 3–11; Yli-Jokipiä 1982). Yliopistossa edustettuja tieteenaloja luonnontieteen sektorilla oli tuolloin paljon vähemmän ja tutkijat tunsivat nykyistä paremmin myös toisen tieteenalan edustajat. Tällaisessa joukossa »sisä-

piirinkin» tiedot levisivät nopeasti ja vähänkään skandaaliin viittaava löysi nopeasti tiensä julkisuuteen lehtien palstoilla. Yleistietoutta sekä kunnianloukkausjutusta että epäpäteväksi julistamisesta olikin varsin runsaasti tarjolla aikakauden sanomalehdistössä, joka tiiviisti seurasi kumpaakin tapausta.

Yksityiskohtaisia tietoja tapauksiin liittyvistä monista asiakirjoista, oikeudenkäyntipöytäkirjoista ja eri henkilöiden lausunnoista sekä oikeudessa että virantäyttöasiassa Järventaus on saanut vaivattomasti »Professorien kunnianloukkausjuttu»-teoksesta ja Leiviskän (1929) itse julkisuuteen toimittamasta niteestä »Maantieteen vaihtuvan professorinviran täyttämisen». Kirjan kertomus noudattaa monin paikoin niin tarkasti näissä kahdessa julkaisussa esiintyviä asiakirjalähteitä, että Järventaus on selvästi käyttänyt kokoomateoksia hyväkseen kirjaa kirjoittaessaan.

Mutta mistä Järventaus on saanut yksityiskohtaiset tiedot itse henkilöistä. Tunsivatko Järventaus ja Leiviskä toisensa? Sen enempiä Leiviskän kokoelmasta kuin Järventauksenkaan kokoelmasta ei löydy kirjettä tai muutaakaan mainintaa siitä, että he olisivat olleet yhteydessä keskenään. Myöskään kummankaan kirjastoon ei sisälly yhtään toisen omistuskirjoituksella varustettua teosta – itse asiassa kummankaan kirjastosta ei löydy edes yhtään toisen kirjoittamaa kirjaa. Tähän on kuitenkin heti todettava, ettei kumpikaan kirjasto ole enää täydellinen, sillä niistä on hävinnyt teoksia aikojen kuluessa.

Julkaistujen tietojen suuren määrän ansiosta on mahdollista, että Järventaus on voinut kirjoittaa »Miehen kunnian» tuntematta Leiviskää henkilökohtaisesti. Järventaus on aikaisemmassa tuotannossaan osoittanut pystyvänsä taitavasti käyttämään hyväkseen kuulemaansa kerronnallista ja kirjallisiin lähteisiin perustuvaa aineistoa (Nuorteva 1981: 32–36). Hän oli lisäksi myös hyvin nopea kirjoittaja, mikä osaltaan selittää Järventauksen laajan tuotannon ja nopean julkaisutahdin. Kaikesta päätellen myös »Miehen kunnia» oli asiakirjalähteisiin ja suullisiin tiedonantoihin perustuva, nopeasti kirjoitettu kirja. Järventauksella on myös saattanut olla lähipiirissään sellainen henkilö, joka koulutuksensa puolesta on voinut auttaa häntä perehtymään geomorfologisiin tieteellisiin kiistoihin tai mahdollisesti jopa tarkastanut kirjan käsikirjoituksen näiltä osin. Esimerkiksi AKS:n piirissä toimi useita luonnontieteen opiskelijoita, jotka epäilemättä ovat olleet hyvin perillä myös aikakauden

geomorfologisista kiistoista. Tällaista henkilöä en kuitenkaan ole tavannut käydessäni läpi eri lähteitä.

Vaikka sekä Leiviskä että Järventaus toimivat kumpikin Helsingissä – matka Tuusulasta pääkaupunkiin ei ollut pitkä – oli heidän ystäväpiirinsä ilmeisesti hyvin erilainen. Myöskään ammatilliset harrastukset eivät saattaneet heitä yhteen, eikä Leiviskä tietävästi lainkaan liikkunut kirjallisissa piireissä, jotka taas Järventaukselle olivat hyvin tuttuja (Jalkanen 1956). Akateeminen Karjala-Seura, jonka piirissä kumpikin aktiivisesti toimi, on kuitenkin muodostanut luonnollisen kohtauspaikan. Useat henkilöt, joilta olen tätä asiaa kysynyt, ovat pitäneet todennäköisenä, että he tunsivat toisensa ja nimenomaan AKS:n kautta (Aario 1983; Järventaus 1985; Manninen 1985; Okko 1986). On kuitenkin syytä huomata, että kaikki vastaajat olivat epävarmoja asiasta. Kysymyksen tekee mutkikkaammaksi vielä sekin, että mikään kirjoitettu lähde ei osoita heidän tunteneen toisensa.

Varmaa vastausta kysymykseen siitä, tunsivatko Iivari Leiviskä ja Arvi Järventaus toisensa, en siten pysty antamaan tässä tutkimuksessa. Vaikka selvät asiakirjalähteet ovatkin niukat ja haastattelulauseennot epävarmat, pidän kuitenkin todennäköisenä, että Järventaus sai osan »Miehen kunnia»-teoksessa käyttämistään tiedoista suoraan Leiviskältä.

Kaksi miestä, yhteinen aate

»Miehen kunnia»-teoksessa kohtasi kaksi hyvin samanlaista miestä. Sekä Arvi Järventaus että Iivari Leiviskä olivat kotoisin Oulusta, köyhästä laitakaupungin työläiskodista, jossa isä oli seppä. Kumpikin pääsi lahjakkuutensa ansiosta jatkamaan koulunkäyntiään kaupungin kuulusissa lyseossa ja edelleen yliopistossa. Toisesta tuli pappi ja tunnettu kirjailija, toisesta maantieteilijä ja tunnettu tieteen popularisoija. Ikäero erotti heidät toisistaan koulupoikina ja opiskelijoina ja urakehitys vei heidät aluksi opintojen jälkeen aivan eri puolille maata. Kumpikin oli kiihkeä aitosuomalainen, mikä yhdessä jyrkän ja peräänantamattoman luonteen kanssa johti kummankin elämän kulkemaan taistelusta toiseen, kumpikin omalla rintamallaan – ja kerran yhdessä. Tällöin syntyi erikoinen, ajan hengessä kirjoitettu poleeminen kirja »Miehen kunnia», jossa Arvi Järventaus romaanin kei-

noin ja Iivari Leiviskän henkilön kautta osallistui kielikeskusteluun ja yliopiston suomalaisuustaisteluun.

SUMMARY

Miehen kunnia – a novel about Iivari Leiviskä

In 1932 the well-known Finnish Lutheran minister and writer Arvi Järventaus published a novel by the name *Miehen kunnia* (The Honour of a Man) (Fig. 1). The events described in the book took place at the beginning of this century, which was in many ways a turbulent era. Finland started her life as an independent state while a World War was devastating Europe. She had to go through a bitter civil war which divided the nation for decades. The political and social structure of the nation had to be built on the ruins of the past, the economy had to be started in the middle of great difficulties and at the same time the nation had to be established as a sovereign state in the eyes of foreign powers. In the 1920's and 1930's the shape of the constitution and the direction of the foreign policy had to be decided through political debate.

One of the obstacles on the difficult road towards national unity was the so-called language controversy. Swedish, which was spoken only by a minority of Finns, had for historical reasons been the main language of public administration, education and high culture. For most Finns Swedish was a foreign language since the majority of the people spoke Finnish. The language controversy, which was quite bitter from time to time, spread to the University of Helsinki. Finnish-speaking students in particular were active in demanding that they should be instructed in Finnish. Most teachers spoke Swedish as their native language and most of the teaching was in Swedish.

Järventaus (Fig. 3), whose outlook combined conservatism and staunch support for the Finnish-language movement, wanted to take part in the controversy. He wrote a book which differed sharply from the rest of his output in being a pamphlet-like novel on current issues. The book has a rather interesting bearing on the history of Finnish geography. The protagonist is, though under a fictitious name, a research professor of geography at the University of Helsinki, the well-known scientist and colourful public figure, Iivari Leiviskä (Fig. 2).

The plot of the novel is based on two real-life episodes in the controversy, which Leiviskä got involved in because he, too, was an active supporter of the Finnish-language movement. In one, the so-called libel case of professors, two Swedish-speaking professors sued Leiviskä for libel in 1926. The other entanglement was that Leiviskä was declared incompetent to the chair of a professor of geography at the University of Helsinki in 1929.

Besides Iivari Leiviskä, a number of other members of the scientific community figure in the book under fictitious names. The only exceptions are certain foreign scientists like Gerhard de Geer and A.G. Högbom, whose names the author has not thought it necessary to change.

In this study an effort was made to ascertain the background and the reasons leading to the choice of subject and the writing of the book. A further goal was to find out the real-life persons each of the fictitious characters refers to (tables 1 and 2). The third goal was to find out how Arvi Järventaus acquired the precise and detailed information both about the people involved in the geographical and geological controversies of the time and the issues themselves, which he treats with expertise. The last question proved most difficult to answer, since the available sources relevant to this issue are rather limited. Some of the documents relating to the scientific controversies and the above-mentioned court cases have been published and Järventaus has obviously used them while writing the book. These sources, do not, however, contain all the inside information that Järventaus has used. Since none of the documents or interviews have shown that Järventaus and Leiviskä knew each other or revealed a person who could have been Järventaus's source, the question remains unanswered. A likely avenue of information was the Akateeminen Karjala-Seura (The Academic Karelia Society), a conservative firmly pro-Finnish-language student association, in which both Järventaus and Leiviskä were active members.

* * *

Kiitokset

Käsillä olevan tutkimuksen valmistelu on ollut monella tavoin antoisaa ja hauskaa. Suurin syy tähän on ollut se, että työn kuluessa olen saanut tilaisuuden tutustua useaan tutkimusajankohtana eläneeseen henkilöön, joita olen haastatellut tai joilta olen saanut usein ratkaisevan tärkeää apua tutkimuksen edistämiseksi.

Koko tutkimus olisi jäänyt tekemättä, ellei professori Kalevi Rikkinen aikoinaan luennollaan olisi herättänyt allekirjoittaneen mielenkiintoa oman tieteenalamme kiehtovaan historiaan. Hän on myös lukenut tutkimuksen käsikirjoituksen ja tehnyt lukuisia hyviä korjausehdotuksia. Kenraali evp Jorma Järventaus on avustanut minua kertomalla monia tietoja isästään ja käymällä läpi hallussaan olevan Arvi Järventauksen kirjaston. Maisteri Tuire Mikonen on ystävällisesti luovuttanut perhealbumistaan käyttöni valokuvia Arvi Järventauksesta sekä avustanut minua Arvi Järventauksen kokoelmaa koskevissa kysymyksissä. Heille kaikille lausun lämpimät kiitokset avusta.

Professori Veikko Okko on auttanut minua sekä kertomalla tapahtumiin osallisista henkilöistä että tarkastamalla omiin muistikuviiinsa ja lähteisiinsä nojautuen tutkimuksen henkilötaulukon. Hänelle

lausun parhaat kiitokseni korvaamattomista tiedoista sekä monin tavoin mielenkiintoisesta keskustelusta hänen Lauttasaaren kodissaan. Professori Leo Aariota kiitän arvokkaasta haastattelulausunnosta sekä esitelmämateriaalista, jonka hän luovutti allekirjoittaneen käyttöön.

Kati Heinämies Helsingin yliopiston museosta on auttanut minua tutkimuksen kuva-aineiston koaamisessa ja Eero Vallisaari Helsingin yliopiston arkistosta on toimittanut käyttööni maisteri Hertta Tirrasen kokoamia haastatteluaineistoja – heille monet kiitokset avusta. Laboratoriomestari Pekka Mölsä on huolehtinut kuva-aineiston painovalmiiksi.

Maija Leiviskälle olen kiitollinen Iivari Leiviskän

kokoelmasta, jonka hän ystävällisesti luovutti Helsingin yliopiston maantieteen laitokselle käytettäväksi tutkimustarkoituksiin. Luovutuksen järjestyksessä sain monipuolista apua DI Heikki Leiviskältä, LL Timo Leiviskältä ja DI Erkki Leiviskältä. Huk Jukka Tiusanen on kääntänyt taidokkaasti käsillä olevan tutkimuksen englanninkieliset tekstit – parhaat kiitokset.

Lapuksi haluan kiittää TK Liisa Nuortevaa ja TK, FK Jussi Nuortevaa lukuisista Arvi Järven tausta koskevista mielenkiintoisista keskusteluista, jotka ovat säästäneet monta askelta aineiston koaamisvaiheessa, sekä ylioppilas Päivi Tahvanaisita, joka on toiminut tarkkana ja oma-aloitteisena tutkimusapulaisena.

Taulukko 1. »Miehen kunnia»-teoksessa esiintyvät tärkeät kirjalliset dokumentit, luennot ja esitelmät tai viittaukset sellaisiin sekä maininnat paikoista, joilla saattaa olla dokumentaarinen arvo kirjan kuvaamien tapahtumien kannalta. Dokumenttien ja henkilöiden nimet esiintyvät taulukossa samassa muodossa kuin kirjassakin. Sivunumero viittaa kunkin dokumentin tai viittauksen ensimmäiseen esiintymiseen.

Table 1. The written documents, lectures, public talks, references to documents of these types, and the references to places in the novel »Miehen kunnia», which have potential value as evidence for the events described in the book. The page number refers to the first instance of each document or reference.

Dokumentti tms. <i>Document or reference</i>	Sivu <i>Page</i>		
		Über die Küstenbildungen	91
		Veikanmaan kirjoittama teos	
		Verfallssymptome in der modernen Geographie	91
		Hampurilaisen geomorfologin artikkeli	
		Baedeker	92
		Saksalainen matkakäsikirja	
		Lahden terassijuttu	94
		Maantieteellisessä aikakauskirjassa julkaistu V:n kirjoitus, joka oli suututtanut Skiöldebrandtin	
		Uppsalan yliopiston geologian professorin lausunto	106
		koskee Veikanmaan teosta Pohjanmaan rannikkomuodostuksista	
		Kouvolan profiili	108
		Prof. Paakkolan työ, joka koskee Saunselän poikkileikkausta	
		Kansallislehti	123
		Lehdessä Veikanmaan kirjoittama artikkeli yliopiston suomalaistuttamisesta	
		Englantilainen aikakauskirja	137
		Arvostelu V:n harjuteoksesta	
		Papinkujan Uusi Yhteiskoulu	163
		Veikanmaa toimi opettajana koulussa	
		Lapuan Simsiövuori	164
		Veikanmaan antama pro gradu-aihe	
		Bidrag till kändedom om Ålands bergarter	164
		Skiöldebrandtin antama pro gradu-aihe	
		Suomen Pintamuodot	176
		Veikanmaan teos	
		Kansallislehti, Svenska Allmogen	183
		Artikkeleissa käsitellään Veikanmaan syytöstä suomalaisten sorrosta ja kysymystä yliopiston kieliasiaista	
Koululaissarja kirja	11		
Pyhitysvaaran erakko Veikanmaan kirjoittama kertomus	11		
Über die Ose Mittel-Finnlands Veikanmaan kirjoittama teos	17		
Die Entstehung des Materials und der Formen der Ose Veikanmaan kirjoittama teos	17		
Der Saunaselkä Veikanmaan kirjoittama teos	17		
Svenska Allmogen lehti, jossa on kirjoitus Veikanmaasta	22		
Geologian alkeet Veikanmaan valmisteilla oleva teos	39		
Pettymys nti Airanteen kirjoittama kertomus	49		
Aftonposten Lehtiartikkeli, jossa Veikanmaa julistetaan epäpäteväksi ja hänen teoriansa harjuista mielikuvitukseksi	63		
Luento Veikanmaan luento harjuista	66		
Monopol Kahvila tai ravintola, jossa osaston herrat tavallisesti istuivat	75		
Tulimaata koskeva tutkimus Tri Kasteen kirjoittama teos	83		
Natty Bumbo Nuorten intiaaniromaani, jota Skogster luki	88		

Perjantain Pasuuna Lehti	199	Kansallislehti Paakkolan kirjoitus kaoliinista ja sen tutkimisesta	219
Über die Temperatur des Bodens und der Schneedecke in Sompio nach Beobachtungen mit Thermoelementen	199	Svenska Allmogen Uutinen nti Airanteen kuolemasta (itsemurha)	245
Hyyppän väitöskirja		Kansallislehti Airanteen kuolemaa käsittelevä uutinen	247
Kirje Veikanmaan avoin kirje Sackille ja Saksan kultusministeriölle	209	Kalevin kirje	283
Perjantain Pasuuna Kasperin Kuokkasen artikkeli V:n puolustukseksi	209	Kirje vanhemmille, jossa kertoo aikovan- sa rangaista Göstaa	

Taulukko 2. Miehen kunnia-teoksessa esiintyvät todennäköisesti ei-fiktiiviset henkilöt aakkosjärjestyksessä. Kunkin nimitietueen ensimmäisellä rivillä on mainittu henkilön nimi siinä muodossa kuin se esiintyy kirjassa ja ne sivut, joilla henkilö mainitaan. Kohdassa A esitetään lyhyt kuvaus keskeisistä tiedoista, jotka esiintyvät kirjassa kyseisen henkilön kohdalla. Kohdassa B esitetään pohdinta kunkin henkilön oikeasta henkilöllisyydestä. Jos kohta B puuttuu, ei henkilöä ole voitu tunnistaa tai kysymyksessä on ulkomaalainen henkilö, jotka on tunnistettu vain osittain. Kohdassa C esitetään viittaus asiakirjakokoelmaan (Professorien kunnianloukkajuttu s.a.), jos tulkittu henkilö siellä esiintyy (esim. Pk 9). Yliopiston opettajia koskevien biografisten tietojen lähteenä on käytetty seuraavia teoksia: Carpelan & Tudeer (1928); Sola & Tudeer (1940); Autio 1985.

Table 2. An alphabetical list of the characters in the book which are probably based on real-life personages. A gives a short summary of the information given in the book on the person in question. B gives a conjecture on the real-life reference of the character. If B is missing, the identification has proved impossible. The identification of foreigners proved more difficult than that of Finnish scientists. C gives a reference to the collection of documents Professorien kunnianloukkajuttu (s.a.), if the conjecturally suggested person figures in it (e.g. Pk 9). As sources for biographical data on the university teachers, the following have been used: Carpelan & Tudeer (1928); Sola & Tudeer (1940); Autio (1985).

Collinus, Amos Aleksander Amandus	32, 37	Holst	29
A Professori, kuuro ukko.		A Harjukirjailija, ulkomaalainen.	
B Mahdollisesti Runar Collander, dos., ass.		Hyyppä, Heikki	33, 197–198, 200
C pk 93.		A Tri, meteorologi, jonka väitöskirja kertaalleen hylättiin. Vastaväittäjänä ja hylkääjänä kirjassa esiintyvä Silfvén.	
de Geer	29	B Tapahtumien kuvaus sopii hyvin Jaakko Keräseen, joka toimi mm. Meteorologisen keskuslaitoksen johtajana 1930-luvulla. Kirjan henkilöä ei tule sekoittaa geologi Esa Hyyppään, joka opiskeli kirjan kuvaamien tapahtumien aikaan ja oli myöhemmin Geologisen tutkimuslaitoksen palveluksessa maaperäosaston johtajana.	
A Harjukirjailija, ulkomaalainen.		C Pk 25–28.	
Dekaani	22	Kaatra	128
A Fyysis-matemaattisen osaston dekaani.		A Tri, kirjoitti väitöskirjan Suur-Saimaasta.	
B Kirjassa esiintyvä maininta dekaanista on vaikea ajoittaa, mahdollisesti kysymyksessä on tähtitieteen professori A.S. Donner, joka toimi dekaanina vuosina 1904–1911 eli samaan aikaan, kun Leiviskä väitteli (1907).		B Väitöskirjan aiheen ja eräiden muiden kirjassa esiintyvien luonnehdintojen perusteella dos. Aaro Hellaakoski.	
Högbom	29	Kailanen	252, 270
A Harjukirjailija, ulkomaalainen.		A Professori, joka haastettiin todistajaksi oikeuteen. Lausunnossaan sanoi, että joutui vaihtamaan tiedekuntaa voidakseen väitellä.	
Haase	83, 91	B Kirjassa esitetty todistajanlausunto ja oikeudenkäyntipöytäkirjat viittaavat suoraan professori Uunio Saalakseen.	
A Hampurin yliopiston maantieteen professori, joka asetti Kasteen Veikanmaata pätevämäksi.		C Pk 59–64.	
Hjerpe, Hieronymus Hegesippus Hippolytus	32, 38, 74		
A Kemisti, professori, vanhapoika, »H ⁴ ».			
B Mainitun professorin henkilöllisyyttä ei ole voitu varmistaa kirjan niukkojen kuvausten perusteella. Mahdollisesti Lars William Öholm, joka toimi yliopiston kemian professorina vuosina 1915–1939.			

- Kaste 35, 83, 89
 A Tri, Tulimaan tutkija, »Daggen».
 B Kirjan kuvaus viittaa suoraan *Väinö Aueriin*.
- Kataja 62, 170
 A Eläintieteen dosentti, joka sairasti »elefanttitautia».
 B Kirjassa esiintyvät henkilökuvaukset eivät ole kovin tarkkoja, mutta Carpelan & Tudeerista (1925) löytyy *Antti Johannes Silfveniuksen* kohdalta maininta siitä, että hän sairasti elefantiasis-tautia. Tri Silfvenius (k. 1910) oli mm. eläintieteen assistenttina.
- Koskenkorva 202
 A Henkilö, joka on kuskattu pois kemian laapiksesta, »Turun Koskenkorva».
 B Kirjan antamat tiedot ovat niukkoja, mutta kysymyksessä on ilmeisesti professori *M.H. Palomaa*, joka siirtyi Turun yliopistoon 1921.
- Laihia ent. Laihiander 32, 76
 A Professori, kotoisin Kiukaisista.
 B Mahdollisesti *Johan Ivar Liro* (ent. *Lindroth*), joka oli kasvibiologian ja -patologian ylimääräinen professori. Syntyisin kuitenkin Sipoosta.
- Mentzer, Gottlieb 113, 114
 A Saksalainen maisteri, joka väitteli Suomessa tohtoriksi, »Herra Huippeli».
 B Kysymyksessä on *Adolf August Theodor Johan Friedrich Fürchtegott Ido Metzger*, joka tuli Suomeen luutnanttina kansalaissodan jälkeen, jäi maahan ja väitteli Suomessa. Hän toimi myöhemmin Åbo Akademin geologian professorina.
- Nagel 30
 A Tri, dosentti, esiintyy eräässä väittelytilaisuudessa Veikanmaata vastaan, voidaan tulkita geologiksi.
 B Jäänyt tuntemattomaksi.
- Nathorst 29
 A Harjukirjailija, ulkomaalainen.
- Paakkola 36, 76, 108, 124, 134–138
 A Professori, tehnyt Kouvolan profiiliin, perusti yhtiön kaivamaan kaoliinia Suomesta, sveenin kätyri.
 B Kirjassa Paakkolan kohdalla esitetty yhtiö kaoliinin kaivamiseksi Suomen maaperästä viittaa *Pentti Eskolaan*, jolla oli tämänkaltainen hanke käynnissä koskien Lapin kullan kaivamista. Toisaalta kirjan maininnat siitä, että Paakkola on Veikanmaan vihamies ja sveenin kätyri sekä Kouvolan profiili viittaavat *Väinö Tanneriin*. On ilmeistä, että kirjassa esiintyvä Paakkola on näiden kahden todellisuuden henkilön yhdistelmäahmo.
- Paananen 252
 A Rehtori, joka haastettiin todistajaksi oikeudenistuntoon.
 B Kirjan kuvauksen ja oikeudenkäyntipöytäkirjojen perusteella kysymyksessä on rehtori *M. Huumonen*.
- C Pk 94.
- Palin 25, 90–92
 A Professori, maantieteen edustaja. Kirjassa myös maininta, jonka mukaan Palinin tuotannossa on kaunokirjallista ainesta. Sanoi Veikanmaan väitöskirjan olevan »bara skit».
 B Kirjassa esiintyvän jyrkkäsävyyisen luonnekuvauksen perusteella kysymyksessä on mitä todennäköisimmin geologi *J.J. Sederholm*, joka harrasti maantiedettä.
- Pappel 200
 A Potsdamin meteorologisen observatorion johtaja.
 B Oikeudenkäyntipöytäkirjojen perusteella kuvaus sopii professori R. Süringiin.
 C Pk 27.
- Pettersson 8, 23
 A Veikanmaan kiistakumppani, jonka tuloksia Veikanmaa tutkimuksissaan arvosteli.
 B Kysymyksessä on *Wilhelm Ramsay*, Geologian ja mineralogian professori vuosina 1899–1928, osaston dekaanina vuosina 1924–1928.
 C Pk 34, 53, 55.
- Pihlman, Konrad Petrus Gabriel 10, 37–38, 68, 124, 166–167
 A Professori, ärtyisä, pedantti ja tarkka mies, jonka »paratiisi» on yliopiston kasvitieteellinen puutarha. Ajoin yhdessä Taivalantin kanssa kunnianloukkausjuttua Veikanmaata vastaan.
 B Kysymyksessä on *Fredrik Emil Wolmar Elfving*, joka oli kasvitieteen professori vuosina 1892–1926 ja dekaanina vuosina 1911–1924.
 C Pk 9.
- Poutiainen 221
 A Maalaisliittolainen kansanedustaja, kirkkoherra pienessä Keski-Pohjanmaan rannikkokaupungissa.
 B Kansanedustajien matrikelista (Suomen kansanedustajat 1907–1982) ei löytynyt ketään sellaista henkilöä, johon kuvaus sopii. Kirjan henkilö, mikäli kysymyksessä ei ole fiktiivinen hahmo, jää siten tunnistamatta.
- Prästars 202
 A Kemian dosentti, »tätättäjä».
 B Kirjan henkilökuvaus on hyvin niukka. Kysymyksessä saattaa olla *Walter August Wahl*, joka oli Palomaan seuraaja kemian assistenttina (dos. v:sta 1923). Tämän tulkinnan puolesta puhuu myös se, että Wahl esiintyy asiakirjakokoelmassa.
 C Pk 74.
- Yliopiston rehtori 21
 A Lyhyessä jaksossa esiintyvä rehtori pyrkii kirjassa sovitteluun syntynyttä kiistaa. Tapahutumien kulun kannalta ei kovin merkittävä henkilö.

- B Ajoituksen perusteella kysymyksessä on ilmeisesti ollut *Viktor Hugo Suolahti*, joka oli yliopiston rehtori vuosina 1923–26 ja sen jälkeen kansleri.
- Sack 106, 109
A Saksalainen tutkija, joka antoi lausunnon Saunaselkää koskevasta kartasta ja kävi Veikanmaan kanssa Utissa.
- B Ilmeisesti kysymyksessä on *Alfred Penck*, joka Okon (1986) mukaan kävi Leiviskän kanssa Salpausselällä.
- Sallegren 158
A Ylimääräinen professori matematiikassa.
B Kysymyksessä on mahdollisesti *Ernst Leonard Lindelöf*, joka oli matematiikan varsinainen professori vuosina 1903–1938. Tuolloin ei kuitenkaan ollut matematiikassa ylimääräistä professoria, mikä tekee tulkinnan epävarmaksi.
- Sammal 168
A Professori, jonka nimi kirjassa liitetään ylioppilas Jussi Kansasen tapaukseen (teki itsemurhan, koska ei päässyt Pihlmanin tenteistä läpi suomenkielisenä opiskelijana).
B Tiedot Sammalesta ovat hyvin niukat, mutta kysymyksessä voi olla *Kaarlo Linkola*, kasvitieteen professori vuosina 1925–1942.
- Silfvén 198, 265
A Hyypän väitöskirjan virallinen vastaväittäjä, joka oli esittänyt työn hylättäväksi.
B Kysymyksessä lienee *Viktor Theodor Homén*, joka oli sovelletun fysiikan professori vuosina 1898–1923.
C Pk 25–26.
- Skiöldebrandt 10, 24–25, 33–34, 84–85, 129–131
A Professori, joka antoi Veikanmaan toisesta väitöskirjasta hyvän lausunnon, »Sköldis», »Vanha hoplaa».
B Kysymyksessä on *J.E. Rosberg*, joka oli maantieteen ensimmäinen professori Suomessa (1912–1930).
C Pk 33, 55.
- Skogster, Jeremias 32, 79, 85, 87, 93, 95.
A Astronomian professori, ruotsinkielinen, joka kuitenkin äänesti Veikanmaan puolesta, soittelee viulua kolmannen totin jälkeen, vanhapoika.
B Kysymyksessä voi olla professori *Karl Fritiof Sundman*, joka oli yliopiston tähtitieteen professori vuosina 1918–1941. Todennäköisemmin kysymyksessä on ylim. professori (1918–1944) *Elis Ragnar Furuhjelm*, joka esiintyy asiakirjakokoelmassa. Ylimääräisenä professorina hän ei kuitenkaan ole voinut äänestää Veikanmaan puolesta muutoin kuin ollessaan viransijaisena. Sundman ei toisaalta ollut vanhapoika.
C Pk 49.
- Strandmark 29
A Harjukirjailija, ulkomaalainen.
- Sund 131
A Balttilaisen jääjärven toinen selittäjä, ruotsalainen.
- Taivalant 80, 124
A Biokemian professori, kotoisin Liperin Taipaleelta, Taival-Antin talosta. Kunnianloukkajuttu Veikanmaata vastaan yhdessä Pihlmanin kanssa.
B Kysymyksessä on *Adolf Ossian Aschan*, joka oli kemian professori vuosina 1908–1927.
C Pk 9.
- Veikanmaa, Sakari kirjan päähenkilö
A Kirjasta löydetään laaja ja lukuisia yksityiskohtia sisältävä kuvaus Tri Sakari Veikanmaasta, hänen tieteellisestä toiminnastaan, perheestään, ajatuksistaan yms.
B Kysymyksessä on *Iivari Leiviskä*.
- Vuoreharja, Gunnar Fjalar 76–77
A Yliopiston kansleri, naimisissa ruotsinkielisen kanssa.
B Tarkoitetaan todennäköisesti *Viktor Hugo Suolahtea*, johon kuvaus sopii perheosuhteita myöten.

LÄHDELUETTELO

Aamulehti.

Aario, Leo (1956). Iivari Gabriel Leiviskä. *Suomalainen Tiedeakatemia, esitelmät ja pöytäkirjat* 1955, s. 53–60.

Aario, Leo (1976). Iivari Leiviskä, tiedemies ja opettaja. 9 s. Julkaisematon esitelmä. Lyhennelmä ks. Kaleva 6. 10. 1976.

Aario, Leo (1983). Suullinen tiedonanto 8. 9. 1983.

Aarnio, Bernhard (1950). Professori Bernhard Aarnion ja hänen vaimonsa haastattelu kesällä 1950. Helsingin yliopiston arkisto.

Akateemisen Karjala-Seuran jäsenkortisto. AKS:n kokoelma, Helsingin yliopiston kirjasto.

Akateemisen Karjala-Seuran valakirja I–II. AKS:n kokoelma, Helsingin yliopiston kirjasto.

Alapuro, Risto (1973). Akateeminen Karjala-Seura, ylioppilasliike ja kansa 1920- ja 1930-luvuilla. 270 s. *Valtiotieteellisen yhdistyksen julkaisusarja. Poliitiikan tutkimuksia* 14.

Arvi Järventauksen kirjasto. Kenrl evp Jorma Järventauksen hallussa. Espoo.

Arvi Järventauksen perikunnan kokoelma. Maisteri Tuire Mikkosen hallussa. Mäntsälä.

Autio, Veli-Matti (1985). Luettelo matemaat-

- tis-luonnontieteellisen osaston professorin ja apulaisprofessorin virkojen haltijoista 1828–. *Yliopisto* 33(5): 9–14.
- Carpelan, Tor & L.O.Th. Tudeer (1925). *Helsingfors Universitet, lärare och tjänstemän från år 1828 I–II*. Helsingfors.
- Fyysis-matemaattisen osaston pöytäkirjat. Helsingin yliopiston arkisto.
- Granö, J.G. (1952). Professori J.G. Granön haastattelu lokakuussa 1952. Helsingin yliopiston arkisto.
- Helsingin Sanomat.
- Huttunen, Veikko (1968). *Kansakunnan historia 6: Täysivaltainen kansakunta*. 652 s. WSOY, Porvoo.
- Hyvämäki, Lauri (1937). Akateeminen Karjala-Seura 1922–1937. Teoksessa: *AKS:n tie*, s. 11–127. WSOY, Porvoo.
- Hämeenkyrön Sanomat.
- Hämäläinen, Pekka (1968). *Kielitaistelu Suomessa 1917–1939*. 299 s. WSOY, Porvoo.
- Häyrén, E. Fr. (1952). Professori E. Fr. Häyrénin haastattelu lokakuussa 1952. Helsingin yliopiston arkisto.
- Iivari Leiviskän kirjasto. Maija Leiviskän hallussa. Helsinki.
- Iivari Leiviskän kokoelma. Helsingin yliopiston maantieteen laitos.
- Jalkanen, Huugo (1956). *Kirjallinen kevät*. 321 s. WSOY, Porvoo.
- Jaatinen, Stig (1985). Johan Evert Rosberg 1864–1932. *Geographers. Biobibliographical Studies* 9: 101–108.
- Jutikkala, Eino (1976). »Ensimmäinen tasavalta» (1919–1945). Teoksessa: *Suomen poliittinen historia 1809–1975*, 2. osa, s. 117–250. WSOY, Porvoo.
- Juva, Einar W. & Mikko Juva (1968). *Suomen kansan historia V. Tie itsenäisyyteen ja itsenäisyyden aika*. 610 s. Otava, Keuruu.
- Järventaus, Arvi (1916). *Risti ja noitarumpu*. 308 s. Kustannusosakeyhtiö Kirja, Helsinki.
- Järventaus, Arvi (1917). *Synnin mitta*. 247 s. Kustannusosakeyhtiö Kirja, Helsinki.
- Järventaus, Arvi (1918). *Tykkien virsi*. 168 s. Kustannusosakeyhtiö Kirja, Helsinki.
- Järventaus, Arvi (1920). *Satu-Ruijan maa*. 188 s. Kustannusosakeyhtiö Kirja, Helsinki.
- Järventaus, Arvi (1939). *Itkevien pajujen maa*. 222 s. WSOY, Porvoo.
- Järventaus, Jorma (1985). Suullinen tiedonanto kev. 1985.
- Kansanvalistus ja Kirjastolehti.
- Kivimies, Yrjö [faktotum] (1937). *Pidot tornissa*. 340 s. Gummerus, Jyväskylä.
- Klinge, Matti (1978a). *Ylioppilaskunnan historia III 1872–1917*: K.P.T.:stä jääkäreihin. 408 s. Oy Gaudeamus Ab, Vaasa.
- Klinge, Matti (1978b). *Ylioppilaskunnan historia IV 1918–1960: itsenäisen Suomen ylioppilaat*. 390 s. Oy Gaudeamus Ab, Vaasa.
- Leiviskä, Iivari (1905). Über die Küstenbildungen des Bottnischen Meerbusens zwischen Tornio und Kockola. 229 s. *Fennia* 23.
- Leiviskä, Iivari (1907). Über die Oberflächenbildungen Mittel-Ostrobottniens und ihre Entstehung. 113 s. *Fennia* 25.
- Leiviskä, Iivari (1929). *Maantieteen vaihtuvan professorinviran täyttämisen*. 63 s. K.E. Puomiehen Kirjapaino O.Y., Helsinki.
- Leiviskä, Iivari (1933). *Ruotsalaisuuden taakka ja sen aiheuttamat kustannukset*. 32 s. Aitosuomalaisuuden liiton julkaisusarja 2.
- Leiviskä, Iivari (1935). *Akateemista kirjelmän vaihtoa totuuden selville saattamiseksi*. 20 s. SKS:n Kirjapaino Oy, Helsinki.
- Leiviskä, Iivari (1938). *Suomi, Ruotsi ja Ahvenanmaa*. 24 s. Kauppalehti Oy:n kirjapaino, Helsinki.
- Leiviskä, Iivari (1951). *Maapallo ja sen luonnolot*. 571 s. WSOY, Porvoo.
- Luther, Alex. (1951). Professori Alex. Lutherin haastattelu elokuussa 1951. Helsingin yliopiston arkisto.
- Manninen, Antero (1985). Suullinen tiedonanto Oh-to Mannisen välityksellä 7. 5. 1985.
- Meri, Veijo (1981). *Tuusulan rantatie*. 127 s. Otava, Helsinki.
- Nuorteva, Liisa (1981). Heikki Arvi Järventaus (1883–1939), pappi ja kirjailija. 181 s. Julkaisematon pro gradu-tyo. Helsingin yliopiston kirkkohistorian laitos.
- Nuorteva, Liisa (1983). Arvi Järventaus (1883–1939). 18 s. Julkaisematon esitelmä.
- Okko, Veikko (1986). Haastattelu talvella 1986. Tekijän hallussa.
- Onerva, L. (1932). *Eino Leino, runoilija ja ihminen*. II. 378 s. Otava, Helsinki.
- Oulun lyseo* (1933). 688 s. Kirjapaino Osakeyhtiö Kaleva, Oulu.
- Professorien kunnianloukkasjuttu* (s.a.) [1931]. Suomalaisuustaiistelua Helsingin yliopistossa. 120 s. OY. Aitosuomalainen, Helsinki.
- Rasila, Viljo (1976). Suomen poliittisen historian vuodet 1905–1919. Teoksessa: *Suomen poliittinen historia 1809–1975*, 2. osa. WSOY, Porvoo.
- Rikkinen, Kalevi (1977). Suomen maantieteen historia. *Maat ja kansat*. Otava, Keuruu, s. 1640–1652.
- Rikkinen, Kalevi (1985a). Ragnar Hult 1857–1899. *Geographers. Biobibliographical Studies* 9: 61–69.
- Rikkinen, Kalevi (1985b). Ragnar Hult ja maantieteen läpimurto Suomessa. *Academia Scientiarum Fennica, vuosikirja 1984–1985*: 201–208.
- Sola, Solmu & L.O.Th. Tudeer (1940). *Helsingin yliopisto, opettajat ja virkamiehet vuodesta 1828, täydennys v. 1938 loppuun I–II*. Helsinki.
- Suomen kansanedustajat 1907–1982* (1983). 759 s. Valtion painatuskeskus, Hämeenlinna.
- Tammekann, A. (1953). Iivari Gabriel Leiviskä. *Terra* 55: 73–80.

- Tiitta, Allan (1979). Maantieteen itsenäistymiskehitys Suomessa 1880–1921. 107 s. Julkaisematon pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopiston maantieteen laitos.
- Tuominen, Oiva (1982). J.G. Granö 14. 3. 1882–1982. *Phoenix* 1: 3–11. Turun Sanomat.
- Vuorjoki, Risto (1932). Pohjois-Pohjalainen osakunta 1907–1931. *Pohjois-Pohjalainen osakunta 1907–1932*. SKS:n Kirjapaino Oy, Helsinki, s. 32–106.
- Yli-Jokipii, Pentti (1982). Trends in Finnish geography in 1920–1979 in the light of the journals of the period. *Fennia* 160: 95–193.